

Чурапчыга күн тахсар!

САҢА ОЛОХ

12+

100 ЛЕТ
ЯСССР
1922-2022

Чурапчы улуунун хаһыата

Балабан ыйын 30 күнэ, 2022 сыл, бээтинсэ

№ 38 (11864)

стр. 2

стр. 3

стр. 5

УЛУУСКА-БУ КҮННЭРГЭ

Быстах хомуурга ыгырыллыбыт ыччаттарбытыгар, кинилэр дыа кэргэттэригэр көмө оҥоруулар

ТҮҮА ХАҢААЙЫСТЫБАТА

Күһүңгү үлэһэри түмүктээн, кыстыкка тэрээһиннээхтик киириэххэ

ИҢИРЭХ ТЫЛЫНАН

Чурапчы чулуута – Геолог, Бочуоттаах туттааччы

стр. 3

ТЭТТИК СОНУННАР

Чурапчыга Сударыстыбаннаа күнүн бэлэтээтинэр

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Сударыстыбаннаа күнүгэр аналлаах минитин буолла. Манна улуус салалтата, уопастыбаннаа кытыллылар. Дьаһан кыттылаахтара биер дойдутаахпыт, бодон политическай диттэһэ Иван Николаевич Винокуров бүүһүгэр сибээһи дьөрбөтүн уурдулар. Бэлэтээн эттэххэ, Иван Винокуров өрөспүүбүлүкөтүн Сударыстыбаннаа олустууругар, инники сайдар дьылдыгыгар дьөһүн олугу уурсурут чулуу киһибит буолар.

"Эһини Иван Винокуров төрөөбүтэ 130 сылын туолар. Кини үтүө атын үйэтинигэ былааннаах үлэһэр ытылаллар. Иван Николаевич Былатыан Ойуулуускай, Максим Аммосов, Исидор Барахов уонна да атын улахан салайааччыларбытын кытта биһирэ үлэһэти, Саха Автономията төрүттэһиниһигэр, Саха сирин дыно-сэргэтэ үөрэхтэнэригэр, доруобуула харыстабыла сайдыытыгар улахан кылаатын киһи буолар", - дигэтэ улуус баһылыга Степан Саргыдаев.

ТҮҮА ХАҢААЙЫСТЫБАТЫН ДЬААРБАНКАТЫГАР СӨТӨННӨХТӨС КЫТЫЛЛЫЛАР

Балабан ыйын 24-25 күннэригэр Дьоккуускай куоракка үтүөс кубулуйбут "Ас-үөл-2022" өрөспүүбүлүкөтүгэр быһастаах-дьяарбанка буолла. Быһылгы тэрээһин Саха Өрөспүүбүлүкэтин уонна ТүҮА хаһаайыстыбатын министирствотун 100 сылларыгар аналла. Манна Чурапчы улууна сөтөһүннээхтик кытыллыла. «Чурапчы» ХЭТ (сала. Татьяна Михайлова) кондитерскай оҥорууларын «Үрдүк хаһаайыстыбалаах ас бородууксууларын оҥорон таһаарыы» куонкуруһугар I-ы, II-с, III-с миһэтэлэри ыллылар. «Чурапчы» ТХПК (сала. Николай Аржаков) «Мугудайскай» ыһааһыт рулетта II-с, «Краковскай» халбаһыта III-с миһэтэлэтиһитэр уонна Одьулууннааһы «Комплекс» баһынай хаһаайыстыба (сала. Иван Парфенов) сыгыта «Племенной саха бородууһун аһыар сыгыта» куонкуруска II-с миһэтэ буолла.

Манна тэҥ ат сүүрүүтүн быһылгы сезону сабыллыатыгар бииһи аһыт Мейи Кониг ТүҮА хаһаайыстыбатын министирствотун биһирхигэр иккис миһэтэни ылла.

Улуустааһы кини балыһаа саҥа массыһа кэллэ

«Доруобуула харыстабыла» национальнай бырайыак чэрчитинэн, "2021-2025 сылларга доруобуула харыстабылын бастакы эвентуи саҥардыы" эргийиһиннээһи бырагырааманан оройуоннарга анаан 22 "Суһал көмө" массыһа көрүлүннэ. Бу күннэргэ Чурапчытааһы кини балыһаа УАЗ фермер кэллэ.

Саҥа массыһа ырыһахтары таһарга эми-тому, бородууктаны, хаһаайыстыбаннаа наадалаах малы-салы тиһиһэргэ анаан, чуолаан нэһилиэк балыһаатыгар бэриллээ.

Манна сыһыаран эттэххэ, кэлэр сылга балыһаа иккис учарата тутуллан олоххо киирдэһинэ, саҥа МРТ оборудуованиэ кэллээ.

КОРОНАВИРУУ УТАРЫ ҮЛЭЛИИР СУҢАЛ ЫСТААП ИҢИТИННЭРИИТЭ

Улуусуругар коронавирус дьаһынан сутуллуу арыый намыраата. Балабан ыйын 29 күнүгэр туругунан улуус инфекционнай отделениеһыгар 3 киһи сытар. Итинтэн оҕото – 0. Таһыттан 13 киһи эмтэнэр, онтон оҕото – 0. Дьоккуускайга эмтэнээччи – 1.

Вакцинаны былааннаан 11204 киһи ыһааһааһы, билигин 9826 киһи бастакы компонент, 5710

киһи иккинн ыһааһы. Вакцинаны ыһааһыгар туруктаа үчүгэй.

Нэһиликтэриннэ ыһааһыгар көрдөххө, Чурапчыга – 10, Мугудайга, Хайахсыкка – 3-түү киһи ыһааһы эмтэнэ сылдьаллар.

Бэйэни харыстанар туһуттан маасканы, бэрээккени кэтэ сылдьыт, социальнай арыгы тутуһут, иһини чаастааһы сууһут.

Ыарыы сибээһэ (температу-

COVID-19

ра таһыстааһына, сыты, амтаны билбэт буолааһытына, сөтөлүннээхтигэр) бырааһы ыгырыт.

Чурапчытааһы кини балыһаа суһал линияһитин төлөпүнэ – 89618696878.

Роспотребнадзор – 84115141272. ЕДДС – 84115141660.

Айсен Николаев үлэтин сүрүн түгэnnэрэ

Афанасий НОЕВ,
Ил Дархан пресс-секретарь.

**Быстах хомуурга ынгырыллыбыт ыччаттарбытыгар,
кинилэр дьизэ кэргэттэригэр көмө оҥоруулар**

АННА ЗАХАРОВА.

ТЫА ХАААЙЫСТЫБАТА

Күһүнү үлэлэри түмүктээн, кыстыкка тэрээһиннээхтик киириэххэ

Билэргит курдук, быһылгы сылга курааннаан, түмүтэр аһына ыһан, от 90% алаастарга үүммэтэ. Онон сибээстээн, от ыйын 12 күнүттэн 1479№-ээх «Үрдүк бэлэмнээх буолуу эрэсинмэ» билдэриллибитэ.

Баар оту үрэхтэргэ, үрүлгүлэргэ барытын оттуурга былаан туруоруллубута, ону кытта илиинэн оттоһуну пропагандалааһыны тэрийэн, хаалбыт сирдэргэ илиинэн оттоон эбни ытылар. Атырдык ыйын 10 күнүттэн “Көпүл хотуур” билдэриллэн, оттоммоко хаалбыт сирдэри ким бадалаах оттоото. Маны таһынан 66 мобильнай биригээдэ тэриллэн, 10963 туюнна былааннаах, улуус иһигэр 60 км тэйиччи учаастактарга, Амма, Мэҥэ Хаҥалас, Ханалас, Нам улуустарыгар, Дьокуускай арылларыгар оттоотулар.

Улууска ылыммыт былаанмыт 39000 туюннатан, биһиги туругунан 30240 туюнна от бэлэмнэнэ ол иһиттэн миэстэтигэр 20751 туюнна, мобильнай биригээдэлэринэн 9489 туюнна, ол эбэтэр былаантан 78% тэннэстэ, сабадалааһынан 93% буолла (барыллаан быһыытынан миэстэтигэр 20872 туюнна, мобильнай биригээдэлэринэн 10963 туюнна). Сайын устата 1100 тухунуна, 860-ча звено, 1900 киһи хабыйлан ходуһа үлэстэ. Күн бүгүн 211 тыраактар, 64 звено, 133 киһи оттуу сыллар. Миэстэ улахан эбилли буолбат, мобильнай биригээдэлэр өссө да оттуу сылдаллар, 1474 туюнна эбиллэстэх дээн былааннаабыт.

Оттооһун кампаниятын кэмингэр Мырыла 2476 туюнна (106%), Хатылы 2172 туюнна (100%), Болугур 2980 туюнна (97%), Му-

гудай 2299 туюнна (88%), Бахсы 1389 туюнна (87%), Алабар 1502 туюнна (83%), Хадаар 1219 туюнна (81%) толордулар.

Орто баайынан: Болтоно - 1417 туюнна (78%), Кытаанах - 1523 туюнна (76%), Хайахсыт - 1179 туюнна (72%), Арылаах - 1125 туюнна (71%), Чурапчы - 1362 туюнна (70%).

Намыһах кордорулдух иһиликтэр: Төһө - 1090 туюнна, Чакыр - 1519 туюнна (67%), Одьулуун - 2128 туюнна (64%), Сылан - 2858 туюнна (63%), Хоптобо - 2000 туюнна (62%).

Тыа хааайыстыбатын министэриститэтин кытта үлэлэһэн, олохтоох буддьүттэн мобилнайларга субсидия бастагы аһаара төлөннө, ол курдук 10 963 000 солкуобай көрүлүбүттэн, 35 хааайыстыба отбору аһан, 5 998 000 солкуобай төлөннө.

Арылларга оттообуттарга оту баржанаан туоратына 5 хааайыстыбалаахпыт, 1100 туюннада, манна 2 хааайыстыба 450 туюннан туоратан, 600 тыһ. солкуобайдаах ороскуоту көрүстүлэр, олохтоох буддьүттэн үбүлүнэ.

Бу сайын бэс уонна от ыйдарыгар ардах түспүккэ, ыһыныт куурааннаан үүнүүтэ молтох. Күөх ыһыта 36 хааайыстыба - 1600 гектарга (о.э. 852 га биһир сыллаабы, 290 гектар өр сыллаабы уонна 458 гектарга эрдэ ыһылыбыт от) ыспыттарыттан 1900 туюнна сиилэс, 800 туюнна сенаж уонна 500 туюнна оттуу хомуйдулар. Былаан туолла.

Хортуомтуй олодуутугар биһир улахан хааайыстыбаныт Данил Павлов 31 гектарыттан 180 туюннан кыла.

Мындаадайы оркуолата “Эйгэ” кэспэтинин 4 гектарга халпыыста олодон, 42 туюннан кыла, бу - хааангытаабыр да үчүгэй көрдөрүү.

Кормопроизводство бырагырааматыгар улуустан 8 800 тыһ.

солкуобай көрүлүбүтэ, бу үбү 140 туюнна кормовой култуура сизмэтин уонна 5 соторулар тухунуна аһылааһына (ол курдук, 3 муһунар - “Мылдаадайы” ТХПК, «Комплекс» уонна Местников В.В., уонна сүөһүлэ - “Комплекс”, бу тухунуна сүөһү күн бүтүн собуоттун тизин ытталлар, алтынны ый саагыгар улууска кэлэр былааннаар). Д.Д. Павлов сенаж преһи ыһыта, 84 гектар иһинээх сир чөлүтүгэр түһэриллиһэ, эрдэ 11,5 км тутулуубут күрүө ороскуота сабылына.

Кулутуртехнической үлэбэ олохтоох буддьүттэн 5 мол. солкуобай көрөн ороскуоттарыгар 60% толуйуохтаахпыт. 5 хааайыстыба олунуу ыйтан тахсан, 210 гектар дуһалаах сирин бэлэһэрин күөстэринэн ыраастаатылар, уопсайа 3 753 383,5 солк. ороскуоттаах үлэни өлгөрөн, 2 252 030 солк. сабылына. Эбни күһүгү өттүгэр 200-чэс га оттоһулууба.

Эбни аһылыкка өрөспүүбүлүкэ биһиэхэ эбни аһылык аһылааһына 1331 туюннада 45% субсидия көрөр бары хааайыстыбаларга, ити иһиттэн 500 туюнна комбинирга, 400 туюнна эбискэ, 431 туюнна гранулированнай окко, уопсайа 30 мол. солкуобайдаах аһылык тырааныспарын ороскуота киннэн туран, өрөспүүбүлүкэ 45% 13 мол. 600 тыһ. солк. толуйар, хааайыстыбалар 16 мол. 770 тыһ. солк. уйуналлар. Өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн 8 эмсэбэлэбит улуустарга бу көмө көрүлүтэр, Маны барытын биһир ким оператор “Якутторг” миэстэтигэр тиздэ.

Быыл 2022 - 2023 сс. ыһах сүөһү, сылгы кыстыгар 18755 тобо ыһах сүөһүнү, ол иһиттэн 7323 тобо ыһах ыһабы, 16486 тобо сылгыны кыстыкка киллэрэр сорукаанан үлэни сылдыбыт.

8 ый түмүгүнэн 24044 ыһах

сүөһү, ол иһиттэн 7666 тобо ыһах ыһах, 21583 тобо сылгы, 642 тобо сибининнэ, 7610 тобо көтөр баар. Баар ыһах 75 % төрөтө, сылгыга дыл ыһахан буолан, үгүс биһиги кулунаан, торуоһу ыһы баара-суоһа 41,1 % буолла, ордук мөлүөх көрдөрүү Кытаанаахха, Хоптобого, Сыланга, Арылаахха таһыта.

2022 с. «Чурапчы» ТХПК нонго 5465,8 туюнна үгүс соботуопкалыр былаан ыһылаабыта. Ол курдук, 8 ыйынан 3836,2 туюнна былааннаахпыттан 3486,4 туюннан соботуопкалаан, былаан 90,9 % туолла, ол эбэтэр 349,7 туюннан ситэ туттарбатыт. Үгүс туттарына Соловьев иһилинэ 444 туюнна үгүс соботуопкалаан былааннан 122,5%, Одьулуун иһилинэ 337,9 туюнна - 118,1%, Бахсы 224,1 туюнна - 112 %, Хатылы 135,5 туюнна - 105% тиздэлиһит былаан толорон иһиллэр. Оттон Төһө иһилинэ 178,2 туюннан - 65%, Сылан 226,8 туюннан - 66,1%, Болтоно 35,1 туюннан соботуопкалаан, былаан толорууга улахан хаалыны таһаардылар.

Сайынны 4 ыйга туттарылар үгүс 70 % соботуопкалаан, «Улахан үгүс» кэмингэр мэчирэни көдүүстээхтик туһанан, улуус үрдүнэн 28 сайылыкка 36 хааайыстыба 1139 ыһах ыһабы таһааран ыта. Дыл сылаас буолан, үгүс хааайыстыбалар биһиги да сайылыкка үлэни овороллор. Биһириннэн баһынай хааайыстыбалартан Одьулууттан «Комплекс» (сал. Михаил Михайлов) - 134 туюнна, Соловьевтан «ИП Петров» (сал. Виктор Петров) - 72,2 туюнна, Мугудайтан ИП «Дьячковская» (сал. Илья Дьячковская) - 97,7 туюнна, Алабартан ИП «Попов» (сал. Гаврил Попов) - 83,2 туюнна, ИП «Лыткин» (сал. Николай Лыткин) - 48,8 туюнна, Бахсыттан ИП «Местников» (сал. Василий

Местников) - 44,7 туюнна, ИП Барашков Крисьян Крисьянович - 41,2 туюнна, Болугуртан ИП «Луконцева» (сал. Мария Луконцева) - 53,2 туюнна, Хадаартан эдэр фермер Евгений Луккин - 60 туюнна, Хайахсыттан ИП Федотова Ольга Ивановна - 47,2 туюннан соботуопкалаан, үгүс хааайыстыбаларга холобур буолаллар.

Маһтан хаалыт кэмингэ, кэлин күөскэ уһунуу ардан, алаастарга, үрэх кытыларыгар кэчирэн сүрдээһин тахсан, мэчирэн үүннэ. Сөрүүн буолан сүөһү тобо-хана мэчирэн, үгүс хоһууна онон ыһаа сыллар ыһахтары сыһыма ыһтан кэчирээккэ, үгүс былаан толорууга, дохот аһылыга үлэһитэниги наада. Балаган ыйыгар 882 туюнна, алтынны ыйга 467 туюнна, сэттинны ыйга 187 туюнна, ахсынны ыйга 94 туюнна туттарар сорукаахпыт.

Сүөһү борудатын туһаарына, ыһылар борудуукуһу үрдэтингэ искусствоннай буһатыл оруула улахан, улуус-путугар 37 осеменатор “Сахапротем” холбоһуу кытта дуһабар түһөһүн үлэһитлэр, быыл 2022 сылга 3197 тобо ыһабы сизмэлир былааннаахпыт, онтон 8 ыйынан 2186 тобо ыһах сизмэлэһэн, былаан 115,9 % туолан иһэр. Сизмэлэһингэ ордук Бахсы, Одьулуун, Чакыр, Чурапчы иһилинэһэрин осеменатордара сыллаабы былааннарын 100% толордулар. Ордук таһаарылаахтык Болугуртан Роман Эверстов - 239, Одьулууттан Евдокья Седашцева - 233, Хоптобогон Элеонора Похосева - 221, Чурапчыттан Дарья Чичахова 187 ыһабы сизмэлэһэн, аһыттарга холбур буолаллар.

Ангелика НЕУСТРОЕВА, тыа хааайыстыбатын управлениетын начальнигы.

ҮӨРЭХ-ИИТИ

Чурапчы улууһугар – суолга куттал суох буолуутун күннэрэ

Сокуоннай саастарын ситэ илик оһолор кытылаах суол быһылаана тахсарын аччатар сылтан улуустаабы үөрэх салаата, Чурапчытаабы Госавтоинспекция уонна Прокопий Сокольников аатынан Чурапчы киин балыһа тэрийиннэринэн, улууска балаган ыйын 15-30 күннэригэр суолга сэрэхтээх буолуу күннэрэ ыһыллаллар.

Манан сибээстээн, Чурапчытаабы Госавтоинспекция инспектордөр, полиция капитана Саргылана Никифорова, улуус киин балыһатын бэлэһэрэ Люкмила Корнилова, улуустаабы үөрэх салаатын суолга куттал суох буолуутун исписэлиһэ Ва-

силлий Степанов, хас биһирин оркуолата учууталлар, уһууааннарга иһигэһилэр оһоһо аһаах кэспэтинлэри, лэксисилэри ытталлар, светоотражателлэри бэлэһтээн, суопатын өйдөтөллөр.

Бу күннэргэ тустаах үлэһиттэр оһо суолга сэрэхтээхтик сылдыһытын хопуруолуохтара, оһону тизисылдыһылаабылаарылар улахан болдомтоһу ууруохтара. Уһууааннарга “Засветись” дээн светоотражателлэри ким хайдах иһилинэ тизимитинэн көрөн, түмүк таһаарыахтара.

“Улуустаабы үөрэх тэрилтэлэригэр барыларыгар суолга куттала суох буолуу испэһэндэлэ ыйынылар. Суоппардарга, төрөһүтүгэр аһаан аһаах брошюралары түһэһтэбит. Бүгүн Чурапчы иһилинэһэр Прасковья Борисова аатынан “Улыбка” уһууаанга уонна Семен Новгородов аатынан Чурапчы орто оркуолатын иһилинэһилэрин, үөрэһэһилэрин кытары көрүһөн кэспэтибит. Салгы “Мичик” уһууаанга иһигэ Иван Павлов аатынан Чурапчы орто оркуолатыгар сылдыһахпыт. Иһигитин чуһа сытар иһилинэһтэргэ барар былааннаахпыт”, - дээн полиция капитана Саргылана Прокопьевна кэспир.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

БЫРАЙЫАК

Бырайыактары биһир санаанан өйөөтүлэр

“Айылгы” НАД-гэр Олохтоох көбүлээһини өйүүр бырагыраамаһа аһааһыт улахан мунһах буолла.

Мунһаахха Чурапчы иһилинэһин баһылыга Владимир Сивцев, Чурапчы улууһун баһылыгы 1-ый солбууаһы Егор Сивцев, Чурапчы иһилинэһин баһылыгы солбууаһы Иһокеһтий Посельская кытылы ытталлар. Мунһаабы “Айылгы” НАД-тин дириэһтэрэ Петр Гуляев иһигэ-садалаан ыттал. Сэһирэһэһинэн иһилинэһ дэһалтатын эконимик сайдыһыгар салаатын начальнигы Юлия Карамиевская үлэһтэ.

Быыл, балаган ыйын 13-тэн 20 күнүгэр дэһир барыллаан куластааһын ыһылаабыта. Ол түмүгүнэн олохтоох иһилинэһ өйүүр бырагырааматын куластааһынаар киниһилэр.

1. “Куоһабы” ТОС-ка Дьон Дьаһылы, Күн Дьирингэ, Субуруускай, Куоһабы аһынан уулу-

саларга уот ситимин киллэһин; 2. Павел Павингын аһынан уулуусаһа тротуар өлгөрүү; 3. “Чаран” ТОС-ка ыспартыы-бынай былаһааккаһа саһарды; 4. Маһаайы аһааһыгар мас-сыһа тохтуу сирин өлгөрүү; 5. Оһо сыһынаар ыспартыы-бынай-чэбдигирлэр былаһааккаһын өлгөрүү.

Бу күн иһигэһин иһигэһи кэһтэһи куластааһына, уопсайа холбоон, 1449 киһи куластаа-та - утарыт, туттумут суох. Олохтоохтор аһаһыттан “Централый” түөлбэттэн Ирина Петрова, “Чаран” түөлбэттэн Татьяна Уһиһеһа, Иһокеһтий Архипов, улуустаабы сокуоннай саастарын ситэ илик оһолору реабилитациялар кини салаһаһыта Мария Саввина, “Маһыһаан” түөлбэттэн Иван Макаров, “Куоһабы” түөлбэттэн Маргана Филиппова бэлэһэрин санааларын эттилэр.

Оһон 2023 сылга иһилинэһ өйөөбүт бэһ бырайыага олоххо киннэһин долгуһа күөһтэбит.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

АНАЛ ОПЕРАЦИЯ

Дойду Бэрэсидьиэнэ В.В. Путин бу дыл, балабан ыйын 21 күнүгэр Биһаабынан РФ олохтоотуругар быстах хомуур (мобилизация) биллэриллэнэ. Сонио Арассыһа субъектарыгар анал көрүлүбүт квотанан бу дыһалга хабьдлар дьону бэблэскээн хомуйуу сабалана.

АЛЕКСАНДР ЖИРКОВ БЫСТАХ ХОМУУР ТУҢУНАН

Өрөспүүбүлүкэ үгүс салааһааччылар бу быстах хомуур туһунан, В.В. Путин дыһалын ойүүр туһунан анал этиһэри отирулар. Сорохтор санааларын этэртэн туттунулар.

Дойду Бэрэсидьиэннн бу дыһалын туһунан ыйытыһа Ил Түмэн бастакы вице-спикерэ Александр Жирков маньык эттэ: "Киһи үөрэрэ суох. Ааспыт Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрииннн ойүүтэн сүтэ иһик.

Кимнээк хомуурга хантар-баггарын туһунан дыһал тахсан турар. Ис хобоонун дьон барыта биллэх тустаах. Бэблээ орто анал уонна үрдүк үөрэххэ күнүһүн уонна ктэхтэн үөрэнэр устудьуоннары хомууртан босхолуур туһунан эбии Дыһал таһаста. Иниһитин атын чөлүстүһүлэр, ол иһигэр Хотугу адыһах ахсааннаах норуоттар эгин туһугар баар буолуохтарын сон дин саныбын. Билигин быстах дигэн ааптаммыт

анал операция Луганскай, Донецкай, Херсон, Запорожье сирдэригэр барар. Бу күнүгэрэ ити сирдэргэ Арассыһа иһигэр киһирэр-киһирэт туһунан үс күннээх референдум буола турар.

Онуоха «киһирэбит» дигэтхэринэ, Арассыһа ити уобаластары бэйэтин иһигэр ылар туһунан дыһаллары огостуо. Оччоҕо ити сирдэргэ кыргыһы Арассыһа иһигэр буола турар буолан тахсыа, ол

сирдэри босхолууһун иһин кыргыһыага кубулуһун сон. Ол содулуун билигин юм да этэр кыага суох. «Балык ыамнаах, киһи күннээх» дигэн мындыр өбүгэлэригэр этэлэрэ. Бу кыһарҕаны билигин норуотпутугар сүктэриһилибит ытык нэспит курдук ыһынар эрэ кыахтаахпыт, оччоҕуна бэблэх, кыайылыах буолуохпут".

Сергей ВАСИЛЬЕВ

БЭЛИИТИКЭ

Төрүт тылбыт симэлийбэтин туһугар үлэ ыытыллар

Ил Түмэн бастакы вице-спикерэ Александр Жирков балабан ыйын 21 күнүгэр «Саха Өрөспүүбүлүкэтингэр тыллар тустарынан» сокуон ыһыллыбыта 30 сылын бэллэтэһинигэ аһаммыт тэрийэр хамыһыһа үһүс мунһабын ыһтта.

Мунһаахха СӨ Бырабытатыстыбатын бэрэсдээтэлин солбуһааччы Сергей Местников, үөрэх уонна наука министиһирэ Ирина Любимова, Ил Түмэн сис комитеттэрин бэрэсдээтэһирэ Феодосия Габышева уонна Елена Голомарева, култуура уонна духуобунай сайдыа министиһирин I солбуһааччы Владислав Левочкин, инновация уонна сыһыппара технологиятын сайдыытын министиһирин солбуһааччы Георгий Андросов, СӨ Ил Дарханын уонна Бырабытатыстыбатын Дыһалтатыгар Тыл сайдыытын депутуруостарын сүрүннүүр управление салааһааччыта Римма Жиряева уола кыттыһыны ыһтылар.

Бу миннээ, аһардыах ыйын 25 күнүгэр тустаах министиһирэтибэлэргэ чопчу соруудахтардаах боротоксун ыһыныллыбыта Хас да соруудах Үөрэх министиһирэтибэлэргэ сүктэриһилибитин ыйан туран, Александр Жирков министиһир Ирина Любимова бу соруудахтары кимнээр топорорго болломтолоохтук сыһыаннаһарыгар баарда. Атын министиһирэтибэлэргэ эмиэ соруудахтар чопчуланьылар.

«Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр тыллар тустарынан» сокуону СӨ XII-с ыһырыһаах Ураһу Сэбигэ 1992 с. ыһыммыта, — дигэтэ мунһах кыттыһаахтарыгар туһаайан Александр Николаевич, — Бу Өрөспүүбүлүкэ, омук туһугар улахан суолталаах сокуон ирдэбиллэрин сангардыы, олоххо дыһыһытын күүһүрдүү түрээс кэллэ. Төрөөбүт тылы били таһыма намыһабын, үөрэх эйгэтигэр олохтоох омуктар тылларын үөрэттэргэ болломто мөлөөн иһэрин, федеральнай стандарттар мань ситэ аахсыһтарын туһунан кэлэстэн элбэх. Уонна ол кэлэстэннэн эрэ халлар кыһалҕалаах. Ил Дархан төрүт тылы харыстааһын туһунан дыһала хайдах туолан иһэрий, туох харгыһыһарый? Туох суһал уонна кэскиллээх дыһаллар ыһыныллыахтаахтары? Ол туһунан тылга сыһааннаах дьон — детсад иһтээччилэргэ, алын кылаас уонна саха тылын учууталыттан сабалаан өрөспүүбүлүкэ салалтата аһаан-миннэн сийилин кэлэстэрэ уолдыаста.

«Онон, тылга сыһааннаах бу кыһын устата буолуохтаах тэрээһиннэри халандаар устатын тухары тарҕатан кыһыһаах.

барыларын биһир кэмгэ түмэн, биһир кэмгэ тэрийэр ыһтарга этин киллэрэбин. Кэлбит дьон бу тэрээһиннэргэ барыһыгар сыһыан, баар быһыаны-майгыны сийилин билсэн, улуустарыгар, иһилиһкэтигэр тиһиһэн бэйэлэрэ үлэтин тэрийэр тыһа», — дигэн Александр Жирков эттэ.

Ил Дарханы, Бырабытатыстыбатын, Ил Түмэнн, улуустары кытта сүбэлэһин түмүгүнэн, бу дыһал сэттһинн 20-с күнүгүгүгэ сабалаан бизэ сүрүн тэрээһин ыһтыллара быһааннаар.

Бастакы тыһа. Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын иһигэр Тыл сүбэттигэр үлүүс баһылыктара кыттыһаах мунһабы ыһтыы. Итиннэ сэрэ Ил Түмэн тылга сыһааннаах сокуоннары үөрэтэн, киһирбит этиһэри корон саһа сокуон барылын көбүлүүр таһыма тахсыада», — дигэтэ Александр Жирков.

Иккис тэрээһин — саха тылын учууталларын сийиһинн ыһтыы. Александр Николаевич санаһытынан, саха тылын учууталларын бэйэлэрин туруорсууларынан уонна Үөрэх министиһирэтибэтин ойбүлүһүн Дьоксуоскай куоракка дин бастакытын 2017 сылаахха өрөспүүбүлүкэтигэр саха тылын уонна литературатын учууталларын сийиһэ буолбута.

Онон ыһыныллыбыт резолюциянан бу тэрээһин бизэтин сыл буола-буола ыһтыллыахтаах. Ил Түмэн бастакы вице-спикерэ бу бэрээдэк кийиһиһэ суохтааһын ыйда уонна Үөрэх министиһирэтибэти быһаарыны быһааныгар кийиһиһэ, болдьоммут кэмгэ саха тылын уонна лиһтэриһиһэтин учууталларын сийиһинн тэрийиһкэтигэр этиһилибитин иһигэр эттэ.

Үһүс тэрээһин сүннүүнэн федеральнай университет дигэттигэр-уотугар буолуоҕа. Манна тыл үөрэтхэккэрэ, учууталлар, төрөппүттэр кыттыһаах хас да хайыһаага төгүрүк остуоллар ыһтыллыахтара. Санаалары иһтэн, түмэн, сөптөөх түмүктэр оһоһулуохтара, тылга сыһааннаах чопчу этиһэр түмүдүлөхтэрэ.

Төрүтүһүнн. Наһаа кыһынай биһилиһтэһэ тэрийиһтиһэн улахан тэрээһиннэр: судаарыһыбаннай уонна официальной тыллар виртуальной мусуойдара, саха норуотун, адыһах ахсааннаах төрүт омуктар тылыннан аһыһыһыларын, култуурунай иһилиһкэтибэлэрин олоһу сыһыппарага көһөрөн, аһа дойду ситтһиннэргэ, киһир-куйаарга олохсутар, онно сһаан туттулар тыһа онгорор соруука оһоһурун аһуувиһууһунай

бырайыактар сүрэхтэһиһкэтигэр.

Бэһис тэрээһин — Саха сиригэр Олонго декадата. Учуталлар сийиһкэтигэр Олонго декадатын кыттыһаахтара, улуус баһылыктара, өрөспүүбүлүкэ салааһааччылары кыттыһахтара. Онтон салгыы сийиһэ делегаттара, баһылыктар, салалта Олонго декадата сабалаһыһыгар, атын тэрээһиннэргэ эмиэ кыттыһахтара.

Александр Жирков «Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр тыллар тустарынан» сокуон саха тылын эрэ буолбакка, Саха сирин бары тылларыгар сыһааннааһын туһунан эттэ. Манна нуучча, адыһах ах-

сааннаах төрүт омуктар тыллара эмиэ киһирэр.

Түмүктээн эттэххэ, тыл сокуона ыһыллыбыта 30 сылын бэллэтэһин өрөспүүбүлүкэ таһымыгар биһир улахан суолталаах тэрээһин буолуоҕа. Хас да күн устата төрөөбүт тылбыт кэскилин, дыһыһытын туһунан сүбэлэһиннэр буолуохтара, этиһэр ыһыныллыахтара. Онон корон, салгыы үлэ хайыһаалара быһаарылыһахтара.

«Бу тэрийиһиһит хамыһыһа үлэтин саһаан, ыһыныһыһыт этиһэри олоххо кийиһкэтигэр үлэтин иһигэрэ-саһаһаһа», — дигэтэ Александр Жирков. Тыһа сыһаан быһыр-быһыргыһтан дийриг улаһааһын, омуту харыстаһыы эбэтэр симэлиһиһи улахан бэлиитикэ биһир быһыһыһа сөрбөтө буоларын аһаан-миннэн бэллэтэһэ.

Бырабытатыстыба бэрэсдээтэлин солбуһааччы Сергей Местников бу тэрээһиннэргэ туһааннаах министиһирэтибэлэр соруутарыгар болломтону туһаайда. «Сүрүн соруукут, — дигэтэ Сергей Васильевич, — Биһиги Ил Дархаммыт биһтэргэһиһит бырагырааматын халбана суох толоруу. Бу бырагырааманы биһиги толорон, эбии сайыһыһаран иһэр соруукааһыт. Онуоха биһиги хас биһирдһиһит сүрүн эһиһиһи уонна сайыһыһары бырагыраамата кыһууһтээх буоларыгар олохтоох иһилиһиһиһэ, дьон-сэргэ, салалта бары биһиргэ үлэһиһкэһкит. Үлэ оччотугар ордук түмүктээх буолуоҕа».

Ил Түмэн пресс-сулууһта.

ИИРЭХ ТЫЛЫНАН

Чурапчы чулуута – Геолог, Бочуоттаах туттааччы

СГУ инженернэй-тех-
ническэй факультетыгар
геология салаатыгар 5
сыл биһиргэ үөрэммит
доһорум Василий Афан-
асьевич Артемьев быйыл
олохун биһир саамай
бэллэ, өрөгөйдөөх сыла.

Кини Чурапчы улуунун Дьа-
былыгар 1947 с. күн сирин
көрбүтэ. Онон быйыл 75 сааһын
туолла. Итиннэ тэҥэ атырбыт
Амакинскэй эспэдиисийэ Эбэ-
лээх партиятыгар техник-гео-
логунан үлэтин саҕалаабыта
50 сыла. Аны өссө биһир күрэ
бэллэ түгэниһин – Сунтаар күрэ
кыһыһынан Евдокия Алексеев-
наһын аал буолбуттара 50 сыл-
лара – кыһыл көмүс сыбаайаба-
ра эмиз быйылгы сылга түбөстэ.

Мин Васьанын биһиргэ
үөрэммит оһолорбуттан биһир
бастаһынан, 1967 с. күһүмүтэр
бистэбитим. Кини сахада дьылы-
гыр, үрдүк унуохтаах, сүрдээх
сэмэй майгылаах, абылаах сана-
лаах, көнө сүрүннээх уол этэ.
Биһиги балаһан ыйыгар тутулан
бүтэн эрэр СГУ сана кылаабынай
үөрэнэр куорпуһугар (ГУК) дьы-
не иһинээҕи үлэтигэр кыттыбыл-
пыт. Үлэбитин дээр преподава-
тель В.Н. Кононов сүрүннүүр.
Иккис кууруска Василий Николае-
вич биһигини сопромакка үөрөт-
тө. Бастагы көрсүһүүбүтүгэр
киннэ: “Устудьуоннарга матыры-
яаалынай көмө онторор студироф-
ком дьин тэриһтэ баар. Уопсайга
наадыааччылар кинилэргэ сайа-
былыаннаабытын суруйан бэр-
рин”, – дьин сүбэлээтэ, хосторун
ыйан биһрдэ. Абылаах кэминэн
уопсай олохтоохторо буола
түстүбүт.

Хоспутугар төрдүбүт: Өй-
мөкөөн уола сытыы-хотуу,
ырыаһыт бэрдэ Валька Вино-
куров, Чурапчы уолаттара Васа
Артемьев уонна Гоша Портня-
гин. Икки нэдиэлэ биһиргэ оло-
рон үлэлээбиппит, балаһан ыйын
10 күнүгэр хоспутугар Валька
төрөөбүт күнүн ылбыппыт, үчү-
гэйдик билсибиппит.

Устудьуон көрдөөх-нардаах
сыллара түргэнник элэстэнэн
аастытара. Василий үөрэһин
бүтүрэн, Амакинскэй эспэдиис-
сийэ анаммыта, оттон күргэн
ылбыт кыһа Дуся дойдутугар

– Сунтаар улуунун Элгэйдигэр
француз тылын учууталынан үлэ-
лэн барбыта.

Биһиги бөлөхпүтүгэр 12
киһи, үксэ күргэнэ суох уолаттар,
лейтенант званилаах 2 сылга
взвод хамандырынан Сэбиэ-
скэй Аармыйага сулууспалы
барбыппыт. 1973 с. сайын мин
Казахстан Аркалык уобалаһын
истигитигэр щелинаа бурдук хо-
муурутар сылдьан баран, Саха
Дьыл иһиннэ I нэдиэлэ ааттул
ылан Читаан Дьокуускайга
көппүтүм. Түүн 23 чаас ааһыта
самолеттү Чулымга түспүтэ.
Эбин пассажирлар киирбиттэрэ,
ол дьон билистарыгар Баһылай
кирибитин көрөн соһуйбутум да,
үөрбүтүм да. Васа I сыл Ама-
кинск алмааһы көрдүүр Эбэлээх
партиятыгар үлэлээбитин, дээр
мал тус-туспа оһоллоһор кайдаах
да табыллыбатын өйдөөн, Ду-
саялын сүбэлэһэн, Дьокуускайга
кэлэн олохсуйбуттарын кэпсээ-
битэ.

Кини «Якутгражданпроект»
үлүстүүккэ тутуу барар эһийэ-
гэр ақылаат түһэр сирин үөрэтэр
салаага – геолог, Дуся – молтох-
тук саггарар оһолору үөрэтэр
өрсүһүбүлүккэтигэр оһуолаага
үлэ буолбуттар эбит.

Баһылай үлэтин сөбүлөөн,
Москвада инженернэй геологи-
яга квалификацияны үрдэтин
кууруһун аастыта. Бу тэриһтээҕэ
2013 сылга, биһиргэ тах-
сыар дьэри, 40 сыл устата үрдүк
таһаарылаахтык үлэлээбитэ.
Үлэлээбит сүрүн эһийэктэрэ:
Нерюнги тутуута (1973-1975),
Кыһыл-Сыыр – Дьокуускай газ
иккис утаһын тардыы, суол уон-
на Аян трассаларыгар, ЛЭП, газ,

уу, нымал ситимин трассаларыгар,
Неждановскэй ГОК (1985-1987,
2012 сс.), Адыа ГЭС-та (1987-
1990) уонна Саха сирин бары
улуустарыгар сүүһүнэн кыра
эһийэктэр.

Доһорбүт сэмэйэ бэрт буолан,
оннооһор биһиги кини үлэтин
ымпыгынан-чымпыгынан үчүгү-
дүк билэбит эһийэбит. Быйыл бэс
ыйын саҕатыгар университеттэ
бүтүрбиппит 50 сылын бэллэ-
тиһэр көрсүһүүбүтүгэр ытык
дьоммутугар – деканарытыгар
Р.М. Скрюбинга уонна И.И. Ко-
лоденниковка өтүөттүрбүтүгэр
Баһылай үлэтин-хамнаһын сүн
удумалааһытын, сөхтүбүт-мах-
тайдыбыт.

Туорт уон сыл устата хастыы
да ыйдаах командировкалар,
араас мүчүрүгүннээх сырыылар,
ылбычча кини санаамаат да, кыай-
быт да сөбүмүр үлэтэ! Биһиргэ
доһорбүт Ыстапан Лыткин: “Ар-
тымыай Бааска Депутатскайга
командировкага сылдьан улахан-
нык оһолломмутун аһалыттар,
өрсүһүбүлүккэтигэр баһылаага
баар үһү”, – дьин телөпүһүннээтэ.
Ыстапан, Руслан Протопопов,
мин буолан, баһылаага тийһин
доһорбүтүн көрүстүбүт. Баһылай
Депутатскайтан, биһигин кыра
кыамталаах атомнай ыстаанскайга
тутулууртаах, кыһыл көмүстөөх
Күчүскэ ыраахан тэһийиннэ-
ни илдьэн иһэн, суол саахалы-
гар түбэлэн, буутун унуоһун,
нэччэһин тоһуһут этэ. Хаана
баран нэччэһэх кинини, биһиргэ
айаһынан испит дьыно суһалык
200-чэ бизрээстэлээх Депутат-
скайга тоһон, быраастарга тут-
таран быһылаабыттар.

Салгытата Баһылай үлэһэ

бэриннэлээһин, сатабыллаа-
бын, кыһамылааһын, кыайы-
һаһын-хотуһаһын билэи, саамай
уустук быһаарыыларын эрэйэр
эһийэктэрэ, соруудаһарга ки-
ниһи ыһара. Ол курдук, 2001
сыл муус устар саҕатыгар сала-
йаһыта П.Ф. Федоров ыһаран:
“Василий, газ магистраль сити-
мин Өлүөнэни туоратарга эппиттэ-
тэх сорууда ыһыбыт да, өрүккэ
үүттээһин үлэтин кыайбакка
сыллабыт. Ыһаа буолла, сору-
ру өрүс сыйылаа, соруудагы то-
лорбот куттал үөскээтэ. Эн онно
киһирэн үлэттэ”, – дьин сорууда-
һаабыта. Баһылай киһирэн, кай-
дах үлэниһитэһин көрөн баран,
үүттүүр нымаларын уларытарга
этин киһирэр. Уоппуттаах буо-
лук А. Баранин: “Хабан да ма-
нык үүттээбит эһийэбит”, – дьин
соруудаһабыта, онтон Баһылай
эппитинин, обсадоһи турбата
суох 4 м уһуннаах колоннаһи
турбаһан үүттээһингэ табылаан,
I нэдиэлэһин газ магистральга
ситимин фэрестерга дьирин үүттэ-
н бүтүрбүтүгэр, соруудаһы бөл-
дөөһөр төлөрбүтүгэр.

2003 с. газ магистральга ситимэ
илин эгээр туоратта, балаһан
ыйыгар уһуур арыһа улахан
өрөгөй буолбута. Өрсүһүбүлүккэ
Бэрэсидиэнэ В.А. Штыров ба-
рыларын эбэрээһинтэ. Баһы-
лайга кыһыл көмүс чыһыны кыт-
та Грамотаны туттарбыта.

2006 сылаааха саас кулун
тутарга газ иккис ситимин,
атырдаах-балаһан ыйдарыгар
Олуохүмэҕэ Илин Сибир – Тий-
хэй Амылаан нымал турбаттын
илин эгээр туоратыта Баһылай
дьоһуһаах кыттыһыны ылбыта,
ылбх уустук түгэниһин мындыр-
дык быһыаран, сатабыллаахтык
туоратта, туруоруллубут сору-
гу чигэстээхтик төлөрбүтэ.

Кини өрүс аһыгар үүт-
тэммит скважиналартан керны
ыһыта араас нымалары туттан
үрдүк бырыһааны көрдөрбүтэ,
үрдүк кылаастаах испиһээһинэ
буоларын дэһэстээбитэ. Кини
скважиналарыттан ылбыт керн-
нара геофизиктар разрезтарын
бизрэгэһинтэрэ, боруоскалар кы-
раныһаалара чопчу сон түбө-
спитэ. Бу чабылхай ситимин этэ,
ИС-ТА ыстаабыттан кэтээн көрөр
Иркутскэй, Омскэй, Тюмен, Но-
восибирскэй испиһээһинтэрэ са-
халар үлэлэриһтэн аһыммыттар.
Баһылай кэлэктиникэ улахан

аһтарыһаһтаттамыта.

Ити ситиминнэриһи иһин Ва-
сильей Афанасьевичка 2007 сыл-
лаааха “Өрсүһүбүлүккэ Бочуот-
таах туттааччыта” үрдүк аат иһэ-
риллэбитэ. Биһир бэйэни геолог-
тартан бу ааты сүгэр кинини
билбэһин, истигитэһин дьыны.

Василий Афанасьевич – ула-
хан дьыа күргэн ытыктабыллаах
аҕа баһылаа. Таптаһаах күндү
күргэтэ, эрэһээх доһоро Евдокия
Алексеевныһын аал уоту оттон,
сарын сарыһаһарыттан ойон-
сон дьыллоохтук оһолбүтүгэр 50
сылын – кыһыл көмүс сыбаай-
баларын оһолорун, ситиһэрин,
аймаһтарын, доһотторун ороту-
гар үөрүүтэх баһылаа-майгыга
бэллээһинтэр. Кинилэр 3 оһо-
го күн сирин көрдөрбүтүгэр, бары
дьоһун-мааны, туруу үлэһит
дьон.

Улахан кымыс Олыга – Фе-
деральнай сулуусна суутун
преставтарын Саха сиринтээҕи
Управлениетын начальниһытын
соһуйбасчы, кыра кымыс Екате-
рина – РНА Сибирдээҕи салаа-
һын Саха сиринтээҕи наукага Ки-
нин хантараһаһан сулуустатын
начальниһыта, уоллара Алексей –
“Майтоһа” тэриһтэ испиһээһинтэ,
торопуттарын 3 минимэҕэ
ситиһи бэллээһинтэр.

Мин Баһылайдаах кыра кымыс-
тара Катя – БГФ географияга
салаатыгар, кини күргэтэ, Хаҥа-
лас Ситиһэтин уола Ваня Лебелев
хайа дьылаатын нэдиһигэр үөрэ-
сэриһтэхтарына, уопсай геоло-
гии предметигэр үөрэһиппитим.

Баһылай бизнсийэҕэ тахсы-
быта 10-ча сыл буолла да, үлэлээ-
бит тэриһтээһин салгытта уустук
соруудаһары ыһааһарына, би-
дигин да суһалык кинини ыһа-
ран үлэниһиргэр көрдөһүлөр.
Баһылай хаһан да аһаһтааһын,
чутас да, ыраах да буоллун, эппит
эһийэктэригэр тийһин-харытын
ныһаһарынан үлэлэни дьүүкүйэи
барар, эбэрээһини баай уопутун
үлэлэтэр.

Дьэ, онуук дэлгэһи кини –
биһиги биһиргэ үөрэммит доһор-
бүт, эрэһээх аһаһыт Артымыай
Бааска! Майык үтөө кыһыһын
биһиргэ үөрэмминнэһэн, кини
туттаһын, аһыһаһын. Кини дьыа
күргэһигэр үтөө доруоһуһаа,
уһун дьылааах оһоһу, үтүх си-
тиһаһаһын баһараһын.

Константин СТРУЧКОВ,
Дьокуускай куорат олохтоһо.

ТУСКАР ТУҔАН

Илгээх кини сыманат

Быйыл сайын «Бэчээт тээр-
гэнэ» тэрээһинигэ, Моску-
ба куораттан кинигэ таһа-
рыаһылар Арасыйытааһы
ассоциацияларын баһылыга
Константин Чеченев кэлэ сырыт-
таһына, көрөөччүлөр ыйытан ту-
рардаахтар:

–Сылын аһын хас күрэх
аһы «Айар» кыһа кинигэтэрэ
үрдүк сыһааһылы ылаллар. Ама
бу аһыттар суохтарыгар дьылы.
Чачы «Айар» кинигэтэрэ онуук
үрдүк таһымнаахтар дуо?

Онуоха:

–Тыйы, туох дьин эттэхэ-
һини?! Биллэн турар! «Айар»
кинигэтэрин үрдүк таһымнаах
испиһээһинтэр оһолбүтүгэр өтө
көстөр уонна бырыһааһтар бары
өттүнэн ханнык да күрэх ирдэ-
билигэр эппиттээһэр, ол иһин

Туох кинигэни ааһан аралдьыйаахха?

(эбэтэр «Айар» кыһыһылар)

кыһыһыны ситиһэллэр. Чачы
«Айар» таһаарыһылар аһыттар-
тан туох да итэһэһэ суохтар эрээ-
ри таһаарыһы ордуктар! – дьин чуо-
бааччы хоруйдаабыта.

Биһиги үлэһир кыһаһыт
туһунан итинник сыһааһылы иһэ-
тэн күөн туттуу, долгуһу иһийи-
тигэр ыга куустардыбыт.

Уорүү кымын

Быйыл биһиги эмиз үөрүү
күлүм аһаһыһыһынан көмүс
күһүнү көрүстүбүт.

Балаһан ыйын 2 күнүгэр,
Москва куорат Костүүһэһин
тиһэрэһингэр Норуоттар икки ар-
дыларыһааһы 35-с Москубатаа-
һы дьаарбанка буолан аастыта.
Манна 2021–2022 сс. таһаары-
ларыһыттан «Сыл бастың кини-
гэтэ» дьин национальнай күрэххэ
кыһыһылааһтар биллибиттэрэ.
Бачча улахан тэрээһингэ “Айар”
кыһа «Республика Саха. 100»
Саха Өрсүһүбүлүккэ, 100»,
«Иллюстрированная энциклопе-

дия Республики Саха (Якутия)»
уонна Б.Ф. Неустроев-Мандар
Уус «Узоры и орнаменты Саха»
кинигэлэрэ «Нон-фикшн» аһал
дипломунан наһараһаланылар.

Балаһан ыйын 16-18 күнү-
ригэр Новосибирскэй куоракка
VI регионнар икки ардыларыһаа-
һы «Книга года: Сибирь – Евразия – 2022» күрэххэ «Гран-при»
наһараһаны «Республика Саха
(Якутия). 100» дьин альбом-ки-
нигэһит ылла.

Аны Благовещенскэй куорак-
ка балаһан ыйын 23-25 күнүригэр
XIII норуоттар икки ардыларыһаа-
һы «Амурское книжное
берега» дьаарбанка-быһаһаһаа
кыттан хас да кинигэһит дипло-
мант буоллулар.

Ол курдук, «Моя Родина»
– юбилейныкэ изданин, карты/
атласы, справочник дьин но-
минацияга «Иллюстрированная
энциклопедия Республики Саха
(Якутия): шифры, факты, карты»,
«Республика Саха (Якутия): 100»

таһаарыһыларбыт бастаһылар.

Бастагы испиһээһинтэх дипло-
му «Моя Родина – фотоальбо-
м» номинацияга «Саха – аһаһ
Сибир» кинигэ ылла.

Иккис испиһээһинтэх диплому
«Уникальное краеведение»
дьин номинацияга «Мандар Уус,
Узоры и орнаменты Саха» аль-
бом-кинигэһит тутта.

Үһүс испиһээһинтэх дипло-
му «Книга – детям» номинаци-
яга «Любознайка» сирийэһтэн
«Мир с друзьями против мусо-
ра», «Откуда берется еда?» кини-
гэтэрбит ыллылар.

Иккис испиһээһинтэх диплому
«Моя Родина» – тематические
краеведческие издания» но-
минацияга «Первый областной
съезд якутов» таһаарыһыт ылла.

Саха сирин аһыттан үрдүк
таһымнаах үлэлэриһи түмүгүн
көрдөрөн, дьүүлдүүр сүбэһи да,
дьаарбанкаһы да сэгээрээһини-
ри соһута үөртээһинтэһит биһи-
экэ улахан чыһэ буолла.

Күндү Сахаһыт сирин олох-
тоохторо, “Айар” кинигэтэрин
сэгээрэн, биллиһитин хаһаһыт,
саһааһытын ырааһыһан аһаһарыт!

Күтүн иһэр Аһам сааһаах
дьоммут күһүригэр аһаһан,
бары маһаһыһаһарыһыттар
балаһан ыйын 30 – аһаһыһы
3 күһүригэр Эһийи Дораттан
аһыһаах бэлэһи хас биһирни-
тигэр бэлэмнээһитит.

Сайдыы туһугар мэлдьи өйө-
бүл буолан хаһаһан да кэлэн, үөрэ-
көтө ылдыһыттан аһаһын дьин
ыһыраһыт.

Чурапчы сэлэһинтэ, Кард
Маркс аһаһыһи уулуссатын 196
дыһытигэр кууһэбит.

Үлэһир биһиргэһит: Бэллэ-
һиһээһинтэ 10:00–18:00
ч, эһитэ 13:00–14:00 ч. Суһута
10:00–15:00, Баскыһаһыһа –
өрөбүл.

ВКонтакте бөлөхпүтүгэр
киһирит: аһаһ2022

Телеграм каналыт: АЙАР

АЙАР иһэр сулуускаһа.

Татьяна ДАЛБАЕВА,
Хөтөбө ижиллэгийн уонна
Чурапчы улууһун
Бочуоттан ахтыбыт.

РИММА КОРЯКИНА-ХОТУУНА

ЗДРАВООХРАНЕНИЕ

«Медицинская реабилитация и абилитация инвалидов и детей-инвалидов»

Признавая важную роль медицинской реабилитации в вопросах восстановления нарушенных функций организма рассмотрим этот раздел в Индивидуальной программе реабилитации и абилитации инвалида и ребенка-инвалида (далее назовем ее ИПРА).

В последние годы в сфере медицинской реабилитации активно развивается комплексный междисциплинарный подход, нашедший отражение в новых порядках медицинской реабилитации детей и взрослых, вступивших в силу с 1 января 2021 г. и предусматривающих ее осуществление в 3 этапа.

При исчерпании возможностей медицинской реабилитации, особенно при низком потенциале восстановления нарушенных функций организма, все большее значение приобретают вопросы социальной, психолого-педагогической и профессиональной реабилитации и абилитации для развития сохраненных или потенциальных возможностей и способностей инвалидов в целях их социальной адаптации и реинтеграции в общество.

С учетом порядков оказания медицинской помощи на основе стандартов медицинской помощи, а также с учетом особенностей половозрастного состава населения, уровня и структуры заболеваемости населения Российской Федерации, основанных на данных медицинской статистики, формируются программы

государственных гарантий (бесплатного оказания гражданам медицинской помощи, в том числе по медицинской реабилитации).

Вместе с тем необходимо совершенствование взаимодействия между медицинскими организациями, осуществляющими медицинскую помощь по медицинской реабилитации, и реабилитационными организациями в других сферах в целях обеспечения преемственности и последовательности в реабилитационном процессе.

Направления и виды реабилитации инвалидов определены Законом, где прописаны основные направления реабилитации инвалидов (Федеральный закон от 24.11.1995 №181-ФЗ «О социальной защите инвалидов в Российской Федерации»). К ним относятся: Медицинская реабилитация, реконструктивная хирургия, протезирование и ортезирование, санаторно-курортное лечение.

Получив ИПРА в учреждении медико-социальной экспертизы, инвалид с целью ее реализации может самостоятельно обращаться в профильные организации/учреждения, где с учетом требований Закона ему обязаны предоставить соответствующие реабилитационные услуги. Имеется и иная возможная схема реабилитационного маршрута, предусмотренного установленным порядком 11 Закона.

Согласно этой схеме информация о рекомендованных инвалиду реабилитационных мероприятиях направляется профильным уполномоченным органом исполнительной власти субъектов Российской Федерации, опреде-

ленным в качестве исполнителей реабилитационных мероприятий: по медицинской реабилитации — в орган исполнительной власти субъекта Российской Федерации в сфере охраны здоровья.

Дифференцированный подход к реабилитации инвалидов с учетом их индивидуальных особенностей реализуется через ИПРА инвалидов, которые играют важную роль при адаптации инвалида в обществе.

ИПРА содержит как реабилитационные мероприятия, предоставляемые инвалиду бесплатно в соответствии с федеральной базовой программой реабилитации инвалидов, так и реабилитационные мероприятия, в оплате которых принимает участие сам инвалид, либо другие лица или организации.

ИПРА имеет для инвалида рекомендательный характер, он вправе отказаться от того или иного вида, формы, объема реабилитационных мероприятий, а также реализации программы в целом.

В ИПРА предусмотрены следующие реабилитационные мероприятия по медицинской реабилитации:

- Постановка на диспансерный учет, проведение амбулаторного обследования;
- Стационарное лечение;
- Медикаментозно-лекарственное обеспечение;
- Санаторно-курортное лечение.

Материал подготовлен специалистами Бюро медико-социальной экспертизы № 1 смешанного профиля ФКУ «ГБ МСЭ по Республике Саха (Якутия)» Минтруда России.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ МЕДИКО-СОЦИАЛЬНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

С 1 июля 2022 года вступило в силу Постановление Правительства Российской Федерации от 5 апреля 2022 г. № 588, утверждающее Правила признания лица инвалидом.

В связи с этим, медицинские организации направляют граждан на медико-социальную экспертизу с целью установления группы инвалидности (категории «ребенок-инвалид») согласно направлению на МСЭ по форме 088/у.

Для проведения медико-социальной экспертизы гражданину необходимо обратиться в медицинскую организацию для прохождения диагностики здоровья и оформления направления на МСЭ. Направление — это специальная форма документа, которую составляют специалисты медицинской организации, где содержатся полные сведения о состоянии здоровья, проведенных обследованиях, а также должно быть указано, в какой форме гражданин желает проходить МСЭ — с личным присутствием или без личного присутствия (заочно). В случае отказа медицинской организации в направлении на МСЭ выдается заключение врачебной комиссии. Решение можно обжаловать в региональном или федеральном Минздраве, либо в Росздравнадзоре.

В медицинской организации гражданин выбирает удобную форму проведения медико-социальной экспертизы — как прохо-

дить экспертизу: с личным присутствием, посетив бюро МСЭ, или без личного присутствия (заочно) на основе медицинских документов;

Медицинская организация самостоятельно передает направление на медико-социальную экспертизу в учреждение МСЭ и уведомляет об этом гражданина.

Учреждение МСЭ регистрирует направление, уведомляет гражданина о получении направления. В случае если зарегистрированное направление на медико-социальную экспертизу не содержит данных о результатах проведения полного объема медицинских обследований по перечню медицинских обследований, бюро в течение 3 рабочих дней со дня получения такого направления передает его в медицинскую организацию в виде уведомления о причинах возврата. Уведомление о причинах возврата направления на медико-социальную экспертизу в медицинскую организацию передается бюро в Федеральный фонд обязательного медицинского страхования либо в территориальный фонд обязательного медицинского страхования соответствующего субъекта Российской Федерации, Минздравство Здравоохранения РС (Я). Бюро также уведомляет гражданина о возврате направления на медико-социальную экспертизу в медицинскую организацию.

Медицинская организация в течение 14 рабочих дней со дня поступления возвращенного направления на медико-социальную экспертизу дополняет его сведениями о результатах меди-

цинских обследований, и повторно направляет в бюро с уведомлением гражданина.

Бюро МСЭ проводит медико-социальную экспертизу: если гражданин выбрал с личным присутствием — прийти экспертизу можно лично в бюро, либо по месту нахождения (если он не может явиться в бюро по состоянию здоровья, в стационарном учреждении социального обслуживания, в исправительном учреждении, в медицинской организации, оказывающей помощь в стационарных условиях). Если гражданин выбрал заочный формат — экспертиза проводится на основании документов, которые медицинские учреждения направляют в бюро МСЭ.

О результатах МСЭ уведомляют гражданина согласно действующему порядку. В случае признания лица инвалидом выписка из акта медико-социальной экспертизы направляется в ГИС «Федеральный реестр инвалидов». По согласованию с гражданином справка подтверждающая факт установления инвалидности и Индивидуальная программа реабилитации или абилитации (ИПРА) выдаются на руки или направляется почтовым отправлением.

Дополнительную информацию по вопросам предоставления медико-социальной экспертизы можно получить по бесплатному телефону Единого контакт-центра взаимодействия с гражданами (ЕКЦ) 8-800-6-000-000, а также на сайте Главного бюро www.14.gbmse.ru в разделе «Дополнительная информация для граждан».

БЫРАЙЫАК

Төрдүс сылын бөһүөлэк иһинээҕи суолу өрөмүөннээһини өйүүллэр

Хатылы нэһилиэгэ 2017 сылтан «Аан дойду-тааҕы» баан көбүлээһининэн ыгыттар нэһилэк туруорсуутун өйүүр бырагырааманы биһирнир.

Ол курдук, иһилинэк олохтоохторо 2017-2018 сылларга бу бырагыраамаҕа кыттан, бөһүөлэккэ уу ситимэ толору тардыллыбыта. Биһигин хас биһирдин иал уһаабытан ахсын уу ситимэ киирэн, олохтоохтор сабыл саайы оҕуруот айыл олоһуну үүнүрүллэр, күннээҕи иһаала-рымгар туттан абыраннылар.

2019-2021 сылларга бөһүөлэк иһинээҕи сүрүн суоллар: Партизанская, Бабагинская, Сергеев-

ская уулуссалар уонна иһилин саһар Центральнай, Чурапчинский переулоктар өрөмүөннээһин суол биһирдэнкэ түбүстэ.

Биһыл ковид дыһа эмиз кэлэйбэрэн, олохтоохтор ватсапп нонҕо куоластан, 2022 сылга олохтоох инниэтиннэни өйүүр бырагырааманан көрүллэр үбүтүн төрдүс сылын Набережная уулусса суолун өрөмүөннээһини өйүүллэрин биһирдир.

Көбүлүүр балах тэрилтэн, куонкуруска кыттан, субсидияга тиксэр түгэммитигэр иһилинэк олохтоохторо, уопастыбаннай түмүкүлэр, ыччаттар үлэһиттэргэ бэлэммит.

Розалия ПРОКОПЬЕВА,

Хатылы нэһилиэгин дыһаһтатын испесэлһитэ.

01 ПРЕДУПРЕЖДАЕТ

Противопожарные правила отопительной печи

Зима почти уже на дворе, к сожалению, с началом холодных дней уже началась череда выездов в частный сектор именно по причине нарушения требований пожарной безопасности при эксплуатации отопительной печи. ОГПС РС(Я) № 38 по МО «Чурапчинский улус (район)» убедительно просит соблюсти все требуемые противопожарные правила отопительной печи.

1. Перед началом отопительного сезона необходимо прочистить печь и дымоходы, отремонтировать и побелить известковым или глиняным раствором, чтобы можно было заметить появившиеся трещины, от проходящего через них дыма, трещины. При проверке дымохода контролируют: наличие тяги и отсутствие засорения; плотность и обособленность их; наличие и исправность разделок, предохраняющих строения, конструкции, исправность и правильность расположения оголовка относительно крыши, близко расположенные деревья и сооружения для того, чтобы удостовериться, что дымоходы размещены вне зоны ветрового подпора. Ремонт и кладку печей можно доверять только лицам и организациям, получившим специальную лицензию.

2. Печь, дымоходная труба в местах соединения с деревянными чердачными или межэтажными перекрытиями должны иметь утолщение кирпичной кладки — разделку. Не нужно забывать и про утолщение стенок печи.

3. Любая печь должна иметь самостоятельный фундамент и не примыкать всей плоскостью одной из стенок к деревянным конструкциям. Нужно оставлять между ними воздушный промежуток-отступку. На деревянном полу перед топкой необходимо прибить металлический (предпочтительный) лист размерами не менее 50 на 70 см.

4. Чрезвычайно опасно оставлять топящиеся печи без присмотра или на попечение малолетних

детей.

5. Нельзя применять для розжига печей горючие и легковоспламеняющиеся жидкости.

6. Чтобы не допускать перегрева печи рекомендуется топить ее два — три раза в день и не более чем по полтора часа.

7. За три часа до отхода ко сну топка печи должна быть прекращена.

8. Чтобы избежать образования трещин в кладке, нужно периодически прочищать дымоход от скапливающейся в нем сажи. Не реже 1 раза в три месяца прикладывать печенки-трубоочиста очищать дымоходы от сажи.

9. Не следует сушить на печи вещи и сырые дрова.

10. Следите за тем, чтобы мебель, занавески находились не менее чем в полуметре от массива топящейся печи.

11. Ни в коем случае нельзя растапливать печь дровами, по длине не вмещающимися в топку. По колосниковому огню может перекинуться на ближайшие предметы, пол и стены.

12. С наступлением минусовых температур опасно обмерзание дымоходов, которое может привести к нарушению вентиляции жилых помещений. В зимнее время не реже одного раза в месяц необходимо осматривать оголовки дымоходов с целью предотвращения обмерзания и закупорки дымоходов. Владельцы домов (как частных, так и ведомственных, а также муниципальных) обязаны проверить дымоходы на наличие в них наледящей тяги.

13. В случае возникновения пожара звонить по тел 01,101,112

Марияна ЗАХАРОВА, инструктор ОГПС РС(Я) № 38 по МО «Чурапчинский улус(район)».

Өзгөрткүчтүн өзгөчөлүгү: "Саман" үй-жайындагы

